

Акопян В. Г.

ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ І ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ НОРМАТИВІВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються проблеми розробки і впровадження екологічних нормативів життєдіяльності особистості на засадах екоософського потенціалу правознавства, що оновлюється.

Ключові слова: соціальні перетворення, екологічне право, екологічна безпека, особистість.

Усунення перешкод, які заважають розбудові України як правової держави (зокрема – в екологічній сфері), можливе лише за умови послідовного приведення до відповідності з принципами верховенства права, імперативів демократизації та соціальної державності всієї законодавчої, нормативної бази. З огляду на це, практичного значення набуває потреба суцільної екологічно-правової експертизи чинного законодавства й усього масиву підзаконних актів, яка спиралася б на потужний екоософський потенціал правознавства, що оновлюється. Здійсненню цієї експертизи повинна передувати чітка визначеність з приводу критеріїв методологічної бази, на якій має ґрунтуватися така інноваційна діяльність. Серцевиною цієї бази, на думку деяких дослідників [1, 37], має стати екософія права. Отже, **метою** статті є окреслення проблем розробки і впровадження екологічних нормативів життєдіяльності особистості.

Екософія права може бути визначена як органічний складник пост(мета)некласичної філософії права [2, 20]. У межах екософії права осмислюються сутнісна природа феномена права, джерела й закономірності його виникнення та механізм формування у прямих і зворотних зв'язках з іншими сферами буття людини як біосоціальної істоти й особистості в поєднанні фундаментальних категорій екологічності, гуманізму на підставі комплексного застосування таких методологічних правових складників, якими є онтологія, антропологія, гносеологія, аксіологія, інституціоналізм [3, 76].

Фундаментальне значення при цьому належить поняттю ціннісного змісту норми закону як категорії екоософсько-правової аксіології. Саме з ним мають бути пов'язані зміни парадигмальної орієнтації правосвідомості, передусім – представників політичного істеблїшменту й менеджменту, законодавчої гілки влади України як суб'єктів правотворчого процесу.

На думку Т. І. Бургарт, можливість набуття українськими законодавцями здатності фундувати реальний інструментарій перспективних соціальних перетворень у країні невіддільна від принципових змін їхнього типу мислення загалом та правового мислення зокрема. Це означає прийняття законодавцями як основи своїх правових переконань, що програмуватимуть їхні реальні кроки у правотворчості та суспільно значущій поведінці, принципів верховенства права, справедливості, взаємоповаги й рівноцінного взаємовизнання усіх суб'єктів права.

Коли, виходячи з цих основоположних правових принципів, завдяки зусиллям законодавців, як свідомих учасників правотворчого процесу, зміст кожної норми сучасного українського законодавства буде не тільки узгодженим з вимогами чинної Конституції України, а й парадигмально оновленим, можна буде казати, що відбулася саме екологізація їхньої правосвідомості. Тим самим буде закладене підґрунтя для поширення цього процесу на всі верстви українського населення, тобто створені умови для подолання застарілої хвороби продукування суспільством правового нігілізму [4, 27].

Усвідомлення цього спонукає до поглиблення філософсько-правової рефлексії. Її предметом залишаються умови, за яких домагання різних членів суспільства можна узгодити між собою відповідно до загальних законів Природи [5, 4]. Визначення цих умов призводить до необхідності проаналізувати *стан розробки та впровадження екологічного права*.

Питання визначення змісту екологічного права на цей час не знайшло однозначного вирішення. Деякі дослідники характеризують його як інтегровану правову спільність (комплексну галузь права), яка об'єднує сукупність еколого-правових норм, що регулюють екологічні відносини з метою ефективного використання, відтворення, охорони природних ресурсів, забезпечення якості навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки, реалізації захисту екологічних прав [6, 21]. Інші автори доводять, що єдині екологічні відносини поділяються на декілька різновидів (земельні, водні, лісові, гірничі, фауністичні, атмосферо-повітряні), які мають свої істотні специфічні особливості і спеціальні правові форми у вигляді підгалузей екологічного права [7, 39-41].

Найбільш поширеною й аргументованою в науковій літературі є думка про екологічне право як самостійну (некомплексну) галузь права з підгалузеву структурою. Екологічне право як галузь права є системою правових норм, які регулюють екологічні відносини з приводу приналежності, використання, забезпечення екологічної

безпеки, відтворення природних ресурсів у їх нерозривному зв'язку з природним середовищем, охорони навколишнього природного середовища з метою реалізації інтересів відповідних суб'єктів та підтримання сталого економічного розвитку, екологічної рівноваги в країні й окремих її регіонах [8, 10-11].

Створення логічної, послідовної, зрозумілої системи екологічного права, обґрунтування теоретичних положень реалізації та захисту екологічних прав громадян, відмови від архаїчних стереотипів розуміння екологічного права і законодавства, його компонентів є актуальним завданням розвитку українського соціуму. До сучасних прогресивних новаційних процесів належить, зокрема, комплексна галузь екологічного права – право екологічної безпеки. Ця категорія нині логічно увійшла в лексику спеціальної, у тому числі юридичної, літератури [6, 12].

Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища” екологічна безпека визначена як такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [9].

Екологічна безпека як юридична категорія – це складова національної та транснаціональної безпеки, стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм правових зв'язків, за якого системою правових норм, різноманітних державно-правових, соціальних засобів гарантується захищеність права громадян на безпечне довкілля, забезпечується регулювання здійснення екологічно небезпечної діяльності, запобігання погіршенню стану довкілля та інших наслідків, небезпечних для життя і здоров'я особи, суспільства, держави, яка потребує чіткої конституціоналізації у чинному законодавстві [6, 38].

Поширення категорій “екологічне право” та “право екологічної безпеки” обумовлене надзвичайною актуальністю екологічних питань для України. Аварія на ЧАЕС, забруднення довкілля загалом катастрофічно погіршили стан здоров'я населення, що є одним із чинників зменшення в останні роки населення в нашій державі. Саме тому законодавство у сфері забезпечення радіаційної безпеки посідає надзвичайно вагомe місце в екологічному законодавстві України [10, 94].

Що ж підлягає охороні в межах системи екологічного права: навколишнє природне середовище чи навколишнє середовище і в його межах екологічна безпека? Чи екологічна безпека потребує особливого

правового режиму забезпечення у відповідних правовідносинах?

Даючи відповідь на ці питання, В. І. Андрейцев підкреслює: у контексті державно-правових інституцій та засобів важливо охороняти ті блага, котрі становлять для людини і суспільства певну цінність або ж з погляду людських цінностей є безцінними. Це – ті матеріальні, духовні та інші блага, які мають для нас незаперечні споживчі властивості будь-якого призначення (матеріального, естетичного, духовного, культурного, пізнавального, рекреаційного, оздоровчо-лікувального), тобто це речові або неречові блага, яких потребує людина (суспільство) і за допомогою яких вона задовольняє свої інтереси. Такі блага можуть диференціюватися залежно від виконуваних ними соціальних функцій для людини, що викликають до життя відповідне правове регулювання, засоби і способи їх використання, відтворення та охорони [6, 13].

Разом з тим у світі існують блага, які є вічними, безцінними для людини та людства загалом. До них належить і довкілля, яке виконує в житті й діяльності людини триєдину функцію: економічну, соціальну й екологічну. Його компоненти можуть виступати:

□ як основний засіб виробництва, система розселення, шляхи сполучення, розміщення продуктивних сил;

□ як джерело, місце, невід’ємна умова людської життєдіяльності;

□ як матеріальна основа існування та функціонування біологічно взаємозв’язаних природних ресурсів, екосистем, комплексів, формування природних умов для існування живих організмів (біосфери і ноосфери), що продукують встановлення відповідного режиму відтворення, використання й охорони.

У цьому аспекті змінене внаслідок людської діяльності природне середовище проживання людини (навколишнє природне середовище, довкілля), є воістину безцінним, адже воно не має еквіваленту для абсолютно адекватної оцінки його споживчої вартості.

Саме тому фахівці міжнародних установ відпрацьовують законодавчі акти для посилення боротьби із забрудненням довкілля. У цьому напрямку варто згадати про досвід роботи Єврокомісії, яка оголосила про те, що подає в суд на Бельгію, Італію, Грецію та Португалію за невиконання ними директиви щодо дозволеного рівня забруднення атмосфери [11, 15].

На нашу думку, міжнародний досвід має сприяти розробці та впровадженню екологічного права в життєдіяльність українського суспільства. Як зазначає Т. І. Бургарт, праву іманентно притаманна екологічність, бо воно життєво вкорінене в самій природі людини від її народження як біологічної істоти (чому відповідає антропний аспект у

природі права), а потім уже і як особистості, яка набуває соціально-громадянського статусу (чому відповідає аспект соціальний) [3, 77]. З урахуванням сучасного інтерсуб'єктивного розуміння сутності права як взаємодії носіїв його ідеї, що ґрунтується на вимозі їхнього взаємовизнання як рівноцінних суб'єктів, виводиться принципова формула співвіднесення образу права образу людини [12, 206], яка керується гуманістичним правилом не заподіяти будь-якими своїми діями шкоди тому чи іншому суб'єкту права, від якого вона очікує його відповідного додержання.

Тому людина, вже як правова особистість, постає самодостатнім феноменом у цілісності власних прав, свобод та обов'язків. Серед них фундаментального значення набуває основний принцип екологічної правосвідомості людини як правової особистості, яка передбачає усвідомлення й дотримання своєї відповідальності за збереження й відтворення Природи як колиски та годувальниці людства. Людина такого типу є єдиною у світі істотою, яка має природну здатність до самозбереження через самообмеження діяльності, що дозволяє свідомо забезпечити її від трансформації у сваволю чи деструкцію шляхом формалізації ціннісних настанов права в сенсі норми закону (екологічного законодавства).

Правова людина як екологічно-цілісна особистість й творча індивідуальність має стати ключовим чинником бажаної еволюції соціуму. Формування її не може бути не пов'язане з екологізацією правосвідомості громадян, духовним їх оновленням на засадах набуття знань про гармонізацію соціальних стосунків загалом і правовідносин зокрема, де вирішальна роль відводиться чиннику визнання людиною своєї відповідальності щодо усіх проявів життя. У цьому сенсі людина, що виховується як екологічно-правова особистість та творча індивідуальність, якраз і здатна перебрати на себе відповідальність за своє життя, за майбутнє соціуму й Природи, тобто здатна свідомо скеровувати соціоприродний гомеостаз у гармонійне русло [13, 128].

Поняття стану загрози екологічної катастрофи підсилюється введенням до нього характеристики екологічної свідомості. Її інтенційним виявом є усвідомлення безперечності дотримання принципу верховенства права як вищої соціальної, правової цінності, котра продукується завдяки особливій природній здатності людини до творчості, яка зокрема виявляється у творенні нею своєї "другої", – соціальної, природи, з усіма її невід'ємними складовими: правовою системою, правовою державністю тощо.

Таким чином, природний механізм розумової діяльності людини врешті-решт детермінує її приреченість щодо конструктивного

відтворення своїх онтологічних засад у вигляді ідеального світу правосвідомості з такою її фундаментальною складовою, якою є ідея екологічного права, і світу матеріалізації правових ідей, уявлень, ідеалів, почуттів у сферах правотворчості та правозастосування, у тому числі й практичного впровадження норм екологічного права. Саме вони виступають генералізаційними чинниками й саморозвитку людини як творчої індивідуальності у багатовимірну гармонійну особистість, й саморозвитку всього людства у спільноту свідомих екологічно діючих гуманістичних правосуб'єктів, їх самозбереження шляхом свідомого саморегулювання меж власного волевиявлення на підставі поваги до права волевиявлення іншого як умови міжособистісної комунікації в сенсі міжсуб'єктної правової гармонізації через здійснення “позитивної поляризації” (термін П. О. Сорокіна) суб'єктів права.

Обумовленість такої рольової взаємодії правосуб'єктів ґрунтується на екософському розумінні потенційних переваг соціальної комунікативності як вияву людської природи над егоїстичним (навіть конфронтаційним) початком кожної творчої індивідуальності, який вона здатна свідомо приборкати завдяки гуманістичній опосередкованості екологічної сутності онтологічних засад свого буття. Звідси випливає висновок про те, що людина, одним з вимірів буття якої виступає право, вимагає до себе особливої уваги з боку такої спеціальної правознавчої науки, якою є екологічне право, починаючи передусім з кореляції свого наукового апарату на підставі філо(еко)софського обґрунтування своїх онтологічних засад. Цим самим досягається особливий акцент у визначенні надзвичайної ролі екологічного права у методологічному оновленні всього вітчизняного законодавства, суспільної правосвідомості, правової системи й культури українського соціуму [2, 6-7].

Саме в межах всієї політико-правової системи держави стає можливою розробка екологічних нормативів життєдіяльності особистості, їх розробки та впровадження у практику. Однак ефективність цього процесу, на нашу думку, так само залежить і від змін, які одночасно відбуваються в особистісній та суспільній свідомості. Тому дуже важливим є визначення екологічних нормативів життєдіяльності особистості, їх розробки та впровадження. Адже такі нормативи – єдині та обов'язково нормовані межі, обсяги, регламенти, що містять кількісні та якісні показники, забезпечують охорону навколишнього природного середовища, екологічну безпеку суспільства і здоров'я людини, визначають допустиме навантаження антропогенної діяльності на довкілля [8, 150].

Екологічно-правовій особистості притаманний специфічний екоцентричний тип свідомості, стрижнем якої постає ставлення до природи як до самостійної цінності, коли морально-етичні норми, поширені в суспільстві, переносяться й на світ природи. Таке ставлення породжує відповідальність, екологічну стурбованість, активність, реалізм, екологічну пильність, любов до природи, потребу у спілкуванні з нею. На жаль, як зазначають науковці, значно поширенішим у сучасному світі є антропоцентричний тип свідомості, в якому людина протиставляється природі й оголошується вищою цінністю [14, 25].

Ми вважаємо за доцільне дещо уточнити і доповнити цю характеристику. На наш погляд, найбільш небезпечним на сучасному етапі виглядає не власне антропоцентризм (адже сама цінність людини, її життя не може бути піддана сумніву), а його поєднання зі споживацькою психологією, коли все довкілля розглядається лише як засіб задоволення людських потреб і бажань. Такий егоїстичний підхід, дійсно, за будь-яких умов не може бути визнаний як норматив життєдіяльності особистості.

Подолання вад антропоцентричного типу свідомості з необхідністю призводить до усвідомлення єдності людини і природи. Сучасна екологічна етика наголошує на тому, що гуманізм лише тоді вивершиться своїм справжнім значенням, коли антропоцентризм трансформується на біо- та екоцентризм, а природа розглядатиметься не як сировина цивілізації, а як першорядна цінність культури [15, 74].

Фахівці в галузі етики пропонують такі актуальні постулати особистісної морально-екологічної відповідальності:

– необхідність переходу від моделі домінування до моделі співіснування, що передбачає налагодження стійкого балансу між нашим сучасним існуванням і екосистемним минулим;

– нова концепція охорони довкілля повинна передбачати захист життєвого середовища й тварин не так для людини, як від людини;

– необхідність навчитися керувати “твариною”, що перебуває всередині нас, тобто розвивати самообмеження, відповідальність, чесність, справедливість, зміцнювати віру в любов, альтруїзм, взаємодопомогу, права людини і права Живого;

– намагання згладжувати конфлікти й примирювати економіку та виробництво з екологією, оцінюючи те й інше моральними критеріями [16, 302].

Екологічні нормативи життєдіяльності особистості передбачають загальну гармонізацію людського життя, вписування людини в життя природи, адаптацію до її ритмів [17, 170]. Внаслідок цього людина

перетворюється на творчу індивідуальність, яка зорієнтована не на підкорення природи, а на співпрацю, гармонічну взаємодію з нею.

Саме екологічне виховання робить можливим шлях до динамічної рівноваги людини і природи у зміні людських якостей. Увесь арсенал знарядь екологічного виховання спрямований на формування розвиненої особистості, що здатна мислити у планетарному масштабі, діяти в нестандартних ситуаціях і бути в гармонії з навколишнім світом [18, 96].

На нашу думку, саме така екологічно-цілісна особистість постає водночас суб'єктом та об'єктом екологічної культури. Дослідники визначають екологічну культуру передусім як історичний досвід, пам'ять соціальних спільнот та окремих людей, їх практика у сфері відносин з природою, орієнтації й навички, які впливають на екологічну поведінку. Екологічна культура є однією з центральних категорій соціальної екології, позначаючи сприйняття людиною тієї частини навколишньої дійсності, яка безпосередньо пов'язана з природою, а також пов'язані з нею дії та стани особистості [14, 24].

Завдання впровадження екологічної парадигми в культуру життєтворчості та виховання екологічно-цілісної особистості нерозривно пов'язане з поступальним розвитком системи екологічної освіти. Її мета, стратегічні напрямки й тактичні завдання, структура та зміст визначені Концепцією екологічної освіти України, прийнятою у 2002 р. Цим документом передбачено, що екологічна освіта, як цілісне культурологічне явище, що охоплює процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України (у тому числі через екологічне просвітництво за допомогою громадських екологічних організацій), екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту.

Формування екологічної культури всіх верств населення, визначене названою Концепцією, передбачає:

– виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу, усвідомлення їх важливості, актуальності, універсальності (зв'язку локальних з регіональними і глобальними);

– відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям, виховання любові до рідної природи;

– формування усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку й необхідності заміни її на екологічну, яка базується на розумінні єдності всього живого та неживого у складно організованій

глобальній системі гармонійного співіснування й розвитку;

– формування розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків та самообмеження, подолання споживацького ставлення до природи;

– розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному, національному, глобальному рівнях, уміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей та колективів;

– розвиток умінь приймати відповідні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки;

– виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження [19, 4-6].

Сучасна екологічна освіта й екологічна культура спрямовані на формування дбайливого ставлення та адаптації до мінливого середовища існування. Мета суспільства – не допустити, щоб зміни природного середовища відбувалися на шкоду самому ж людству та іншим формам життя, надати їм розумного спрямованого характеру. Вся сукупність мислячих сил, яка становить єдине ціле, буде впливати і значною мірою визначати еволюцію нашої планети. Так виник новий стан біосфери – ноосфера, яка є сферою розуму. Розум постає ініціативним системостворчим фактором, який створює нову сферу, що не могла б виникнути поза і без людини [20, 29].

Положення, якими потрібно керуватися у розвитку системи екологічної освіти й виховання, містять такі принципи і вимоги:

– зміна навчальних планів, програм спеціальностей, спеціалізацій, державних стандартів під кутом зору вивчення проблем ноосферного майбутнього;

– виявлення тенденцій, які сприятимуть виживанню людства, переходу його на шлях ноосферизації. Ретроспективний підхід повинен здійснюватися в контексті розгляду взаємозв'язку і взаємозалежності історії людства й історії природи;

– визначення в ролі глобальної мети системи екологічної освіти та виховання докорінної зміни людської свідомості [21, 39].

В основу екологічної освіти покладені принципи гуманізму, науковості, неперервності, наскрізності та систематичності. Екологічна освіта спрямовується на поєднання раціонального й емоційного у взаємовідносинах людини з природою на базі принципів добра й краси, розуму й свідомості, патріотизму й універсалізму, наукових знань і дотримання екологічного права [19, 6].

Важливо, щоб освіта була не лише гуманітаризованою, екологізованою, у тому числі у глобальних масштабах, але й випереджальною, прогностичною, спрямованою на майбутнє. Адже роль освіти в сучасному суспільстві дедалі більше пов'язана не з трансляцією знань і взагалі соціальних результатів з покоління в покоління, а з підготовкою людей до виходу з усіляких – передусім глобальних – криз та катастроф, подолати які можливо не інваріантними для усіх епох знаннями, а знаннями випереджальними, грамотними антикризовими діями.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бургарт Т. І.* Екософський вимір законотворчості / Т. І. Бургарт, С. В. Шефель // Суспільство і політичні інститути в умовах трансформації та реформ: XXI Харківські політологічні читання : матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції. – Х. : ХАП, НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, АПрН України, 2008. – С. 34-36.
2. *Шефель С. В.* Докорінні передумови екологізації правосвідомості як засобу соціальної гармонізації // Наукові записки Харківського ун-ту Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. – 2008. – Вип. 2 (31). – С. 3-8.
3. *Бургарт Т. І.* Сутність та об'єктивна необхідність екософії права // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2009. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Вип. 1. – С. 72-81.
4. *Бургарт Т. І.* Значення права як соціального атрактору в умовах суспільства, що трансформується // Молодь і ринок : наук.-пед. журнал. – 2007. – № 8 (31). – С. 26-29.
5. *Бандура О. О.* Єдність цінностей та істини у праві : монографія. – К. : НАВСУ, 2000. – 200 с.
6. *Андрейцев В. І.* Право екологічної безпеки: Навчальний та науково-практичний посібник. – К. : Знання-Прес, 2002. – 332 с.
7. *Крассов О. И.* Экологическое право : учебник. – М. : Дело, 2001. – 768 с.
8. Екологічне право України : підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / *А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов* [та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х. : Право, 2005. – 384 с.
9. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12>.
10. *Бабій Л. А.* Розвиток радіаційного законодавства в Україні // Юридический вестник. – 2005. – № 2. – С. 94-97.

11. *Барв'янський С.М.* Оптимізація взаємовідносин суспільства з природою // Науковий вісник Полтавського ун-ту споживчої кооперації України. – № 3 (10). – 2003. – С. 13-16.
12. *Максимов С. И.* Правовая реальность: опыт философского осмысления : монография. – Х. : Право, 2002. – 328 с.
13. *Бургарт Т. І.* Діалектика антропогенного і соціального у вимірі екоософії права // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2009. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Вип. 2. – С. 122-131.
14. *Сизов Ю.* Экологическое сознание как доминанта экологической культуры и пути его формирования / Ю. Сизов, Н. Дяченко // Імідж сучасного педагога. – 2003. – № 5–6 (34–35). – С. 23–28.
15. *Бродецький О. Є.* Ціннісні засади сучасної прикладної етики та їх екологічний і біомедичний контексти // Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості: матеріали XXV Міжнародної науково-практичної конференції. – Донецьк : ІІШІ “Наука і освіта”, 2009. – С. 73-76.
16. *Швейцер А.* Благоговение перед жизнью. – М. : Прогресс, 1992. – 572 с.
17. *Лапина З. Г.* Экологическое воспитание – творческая индивидуальность будущего / З. Г. Лапина, Чжоу Хун, К. И. Шилин. – М. : ГУП Изд-во “Нефть и газ” РГУ нефти и газа им. И. М. Губкина, 2002. – 256 с.
18. *Ярчук Г.* Екологічне виховання: сутність та основні напрями // Вища освіта України. – 2008. – № 2. – С. 91–97.
19. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 7. – С. 3-23.
20. *Титаренко Л.* Ноосфера та екологічна освіта // Імідж сучасного педагога. – 2003. – № 5-6 (34-35). – С. 29-33.
21. *Сулацкова О. Ф.* Екологічна система освіти і виховання як ефективний шлях формування екологічної культури // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філософські науки. – № 19. – 2009. – С. 37-40.
22. *Шефель С. В.* Екоософія права // Наукові записки Харківського ун-ту Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. – 2008. – Вип. 1 (30). – С. 18-24.

Акопян В. Г. Проблемы разработки и внедрения экологических нормативов жизнедеятельности личности.

В статье рассматриваются проблемы разработки и внедрения экологических нормативов жизнедеятельности личности на принципах экосософского потенциала правоведения, что обновляется.

Ключевые слова: социальные преобразования, экологическое право, экологическая безопасность, личность.

Akopian V. G. Problems of development and implementation of environmental standards of personality life.

In the article the problems of development and implementation of environmental standards based on life personality ekopotential law, which is updated.

Keywords: social changes, environmental law, environmental security, identity.

Загарницька І. І.

КОМУНІКАТИВНИЙ ВИКЛИК ДИТИНСТВУ

У статті комунікативний виклик сучасному дитинству розглядається з огляду на необхідність раннього засвоєння іноземних мов.

Ключові поняття: дитинство, мова, спілкування, комунікація.

На нашу думку, ще одним важливим наслідком глобалізації є комунікативний виклик дитинству й необхідність засвоєння однієї-двох іноземних мов. Особливостями сучасного полікультурного простору є не тільки спілкування й створення умов для забезпечення його відкритості, а й свідоме використання цієї відкритості у процесах міграції і долання економічних та політичних бар'єрів тощо. У такій ситуації формується реальне підґрунтя для зближення представників різних етносів і націй до такої міри, що значення міждержавних кордонів обмежується їхньою символічною функцією. Однак ефективне зближення є неможливим без відповідного розвитку мов, взаємно зрозумілих для представників різних культурних просторів.

Це є надзвичайно важливим не тільки на світовому рівні, а й на рівні однієї країни, якщо навіть у рамках її державних кордонів сформований полікультурний і полімовний простір – як, скажімо, в Росії чи Україні. Як показує у своєму дослідженні А. Шогенов, полікультурний простір освіти повинен охоплювати три взаємопов'язані компоненти: вивчення рідної мови, культурної спадщини свого народу як умови самоідентифікації дитини як представника тієї чи іншої етнічної та національної культур; вивчення мов і культур сусідніх народів як засіб для спілкування й обміну інформацією, для провадження конструктивного діалогу з етнокультурним оточенням; оволодіння універсальними культурними мовами свого часу, адже саме оволодіння універсальними мовами культури забезпечує залучення зростаючої особистості в цивілізаційні процеси, що ґрунтуються на національних і загальнолюдських